

هیدروپلیتیک آب های افغانستان

حوضه های آبی افغانستان

آب شیرین تنها ماده حیاتی انسان ها و موجودات کره زمین است که بشر توانایی تولید آن را ندارد. از مجموع آب های موجود در کره زمین 97 درصد آن شور می باشد و تنها 3 درصد آن را آب شیرین تشکیل می دهد. از سوی دیگر افزایش جمعیت طی 50 سال گذشته، توسعه صنایع، نیاز به تولید مواد غذایی بیشتر و بالا رفتن سطح بهداشت فردی و اجتماعی، اهمیت آب شیرین را نسبت به گذشته زیاد تر نموده است. اثرات کمبود آب شیرین در مناطق خشک و نیمه خشک باعث منازعه و درگیری بر سر حوضه های آبخیز مشترک و رودخانه های مرزی شده است.

افغانستان از دهه 60 و 70 میلادی پیشرفت های در زمینه مدیریت آب های سطحی خود داشته است و در آن زمان تعداد زیادی پروژه های بزرگ آبی در مرحله اجرا قرار گرفت. اما همه این پروژه ها در جریان سال های جنگ داخلی متوقف گردید. در شرایط کنونی دولت افغانستان تلاش دارد تا با مدیریت صحیح منابع آبی بتواند باعث توسعه زیربنایی کشور شود. اما با توجه به ماهیت تنش زای آب، کشورهای ذی نفوذ در افغانستان از این ماده ارزشمند برای رسیدن به اهداف سیاسی خویش استفاده می کنند.

براساس پیشنهاد وزارت انرژی و آب و سایر مراجع ذی ربط، افغانستان به پنج حوضه آبی تبدیل گردید که عبارتند از:

1- حوضه آمو، 2- حوضه شمال، 3- حوضه مرغاب و هریرود، 4- حوضه هلمند، 5- حوضه رود کابل

افغانستان از 75 میلیارد متر مکعب آب خود فقط 20 میلیارد مکعب آن را استفاده می نماید. علت اساسی خشکسالی های اخیر همین نکته است که افغانستان نتوانسته است اراضی زمین های زراعتی خویش را توسعه دهد و از انرژی این آبها استفاده نماید. افغانستان دارای 35 رودخانه بزرگ و صدها رود کوچک می باشد که از مناطق کوهستانی افغانستان سرچشمه می گیرد.

تعدادی از سازمان ها و نهادهای خارجی در قسمت اعمار و احیا پنج حوضه آبی با دولت افغانستان همکاری می کنند. بانک جهانی با مبلغ 75 میلیون دالر، بانک آسیایی با مبلغ 15 میلیون دالر در حوضه شمال، کشور چایان با مبلغ 10 میلیون دالر در رودخانه بلخ، اتحادیه اروپا با مبلغ 15 میلیون دالر در رودخانه کندوز و کشور کانادا و امارات متحده عربی با مبلغ 90 میلیون دالر در حوضه مرغاب و هریرود با دولت همکاری مالی نموده اند.

براساس گزارش سازمان ملل و دانشگاه کابل به دلیل عدم استفاده صحیح از آبهای جاری در افغانستان، مدیریت این منبع خدادادی با مشکلات بسیاری روبروست. در کنار کشورهای دیگری که در خصوص مدیریت آب افغانستان همکاری مالی نموده اند در بخش تکنیکی و فنی نیز برخی از موسسات خارجی با دولت افغانستان همکاری هستند. به عنوان مثال می توان به موسساتی که در ادامه ذکر خواهد شد اشاره کرد: USAID یا اداره انکشاف بین المللی امریکا، بانک جهانی، اتحادیه اروپا، سازمان ملل متحد، موسسه تکنیکی المان GTZ، اداره کمک های بین المللی چپان، دولت هندوستان، دولت جمهوری اسلامی ایران، اداره انکشاف بین المللی کانادا، انگلستان، دانمارک، ناروی، چین و ...

منابع آبی در افغانستان

مقدار هر دو منبع آبی (آبهای سطحی و ذخایر آب های زیر زمینی) در افغانستان طبق آخرین احصائیه موجود به صورت تخمین در حدود 75 بلیون مترمکعب و مقدار ذخایر آبهای زیر زمینی آن در حدود 15 بلیون مترمکعب محاسبه شده است. از مقدار آب های سطحی موجود، مقداری کمی در داخل افغانستان مورد بهره برداری می گردد و متباقی آن از سرحدات خارج شده و به ممالک همسایه سرازیر می شود.

افغانستان یک کشور زراعتی است 80 فی صد این ملت به زراعت و مالداري اشتغال دارند. زراعت بدون آب ناممکن است. کشت نباتات در این کشور به شکل دیمی و آبی می باشد. بسیاری از زمین های زیر کشت در سمت شمال افغانستان به صورت دیمی صورت می گیرد. زمین های جلال آباد و لغمان چون آب فراوان دارند سالی سه بار حاصل می دهند. در قسمت های غربی و شمال از ولایت قندوز الی بادغیس حدود یک میلیون هکتار زمین مزروعی در کنار رود آمو و مرغاب قرار دارد، که اهالی این ولایت ها از زمین ها به صورت دیمی استفاده می کنند. اراضی افغانستان از دیدگاه زراعت به گونه های ذیل تقسیم شده است:

زمین های مزروعی

زمین های تحت غرس نهال ها

علفزارها

جنگل

بیشتر از 80 فی صد منبع آبی افغانستان را کوه های هندوکش تشکیل می دهد. در مجموع 7.8 میلیون هکتار مناطق قابل کشت می باشد.

برنامه های توسعه کشاورزی در افغانستان از سال 1980 آغاز گردید که دولت افغانستان برنامه های توسعه را روی دست داشت. البته این پلان به دلیل بی ثباتی های افغانستان تطبیق نگردید.

ضعف مدیریت آب

طبق اظهارات شرکت آب رسانی افغانستان تنها دومیلیون نفر در سراسر کشور دسترسی به آب آشامیدنی صحی دارند. حال آنکه نیازمندی مردم به آب در سطح کشور، 300 هزار متر مکعب در 24 ساعت بوده و سالانه 936.68 میلیون متر مکعب آب مورد ضرورت مردم می باشد. تولید آب صحی در افغانستان توسط مراجع رسمی و شخصی 140 هزار متر مکعب می باشد.

سرمایه گذاری در مدیریت آب و خدمات رسانی به مردم توسط بانک جهانی، آلمان و USAID انجام گرفته و در حال پیگیری است. براساس برنامه مطالعاتی که انجام گردیده شده بنا بر آن شده است که در سه مرحله برنامه مدون شده تطبیق گردد. براساس گام اول این برنامه در 17 شهر، شبکه های خدمات آب رسانی مهیا شده است. مرحله اول این پروژه با حمایت بانک جهانی و کشور آلمان با هزینه 50 میلیون دلار در سال 2007 شروع شد و در 2010 ختم شد. و تا کنون بحث مدیریت و خدمات رسانی آب ادامه دارد.

در پایتخت که دارای حدود چهار میلیون نفر است آب مورد نیاز از 42 حلقه چاه عمیق، دو کاریز و سه پروژه بزرگ در سه نقطه شهر کابل بدست می آید. علاوه بر آن شهر کابل 30 تا 35 هزار چاه شخصی دارد. که مردم روزانه حداقل 3500 متر مکعب آب را استخراج می نمایند. تقریباً تمامی پروژه ها و آپارتمان ها دارای چاه عمیق هستند و از سوی دیگر فاقد کانالیزاسیون فاضلاب.

متأسفانه با تمامی تلاش هایی که صورت گرفته شده است اما ما شاهد پیشرفت عمده ای در خصوص مدیریت آب در افغانستان نبوده ایم. به شکلی که امروز در کابل حتی ابرسانی به شکل صحیح صورت نگرفته است.

چالش های در روند سیاسی تنظیم آب در افغانستان

با رشد جمعیت و افزایش تقاضا برای استفاده از آب آشامیدنی، ظرفیت آبهای شیرین کاهش می یابد. افغانستان در دو دهه اخیر با رشد چشم گیر جمعیت مواجه بوده است. رشد جمعیت از یک سو و ناتوانی کارگزاران در تهیه زیر ساخت و امکانات مورد نیاز به یکی از چالشهای اساسی افغانستان مبدل شده است. نبود دولت مرکزی مقتدر و وجود جنگ های خانمان سوز باعث گردید تا افغانستان نظارتی بر آب های سطحی خود نداشته باشد همین عامل باعث گردید که کشورهای همسایه به خصوص کشورهای آسیای مرکزی بر روی رودخانه هایی که از افغانستان به سوی آنها جاری ست پروژه هایی زیادی را بنا کنند، که وجود آن برای این کشورها حیاتی است.

یکی از چالش‌های اساسی افغانستان که تبدیل به معضلی هیدروپلیتیکی شده است نبود رژیم حقوق مشخص در خصوص رودخانه‌های این کشور است. اکثر پروژه‌های آبی ایجاد شده در آسیای مرکزی خلاف اصول و موازین بین‌المللی بوده است علت اصلی آن این است که به دلیل جنگ، حق آبه کشورهای همجوار از رودخانه‌های افغانستان تعیین نشده است.

به عنوان مثال کشور ترکمنستان آب کانال معروف قراقروم را از طریق رودخانه آمو تامین می‌کند. ترکمنستان جز آب این کانال دیگر منبع آبی ندارد که تمام ترکمنستان را آبیاری نماید. کانال قراقروم برای حل مشکلات خشکسالی و کم آبی ترکمنستان حدت شده و از جمله بزرگترین پروژه‌های عمرانی داخلی شوروی سابق به شمار می‌آمده است.

هر چند استفاده از حوضه‌های مشترک آبی از لحاظ قوانین بین‌المللی حق مشروع کشورها پنداشته می‌شود ولی ساختن سدها و کانال‌ها در در پرتو توافق کشورهای پایین دست و بالا دست رودخانه‌ها می‌باشد.

پروژه‌های بزرگ ذخیره آب در افغانستان

براساس گزارش وزارت انرژی و آب پروژه‌های ذخایر آبهای سرزمینی تحت اداره USAID (کمک‌های ایالات متحده آمریکا) روی دست گرفته است این پروژه‌ها غرض تهیه آب آشامیدنی کشاورزی و انرژی در نظر گرفته شده‌اند. این پروژه‌های که در دو دسته میان مدت و کوتاه مدت دسته بندی شده تا سال 1391 کار مطالعه 111 بند آبی را به ارزش 10.7 میلیون دلار انجام داده است.

از جمله پروژه‌های آبی می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- پروژه توسعه ای علیای آمودریا: این پروژه از سال 2001 آغاز شده است و قرار بود تا سال 2017 به بهره برداری برسد اما تاکنون به سرانجامی نرسیده است. قرار بود بند ذخیره آب به صورت مشترک با تاجیکستان بر روی رودخانه آمودریا احداث شده و آب مورد نیاز صفحات شمال را تامین گرداند.

- پروژه برق آبی باغدره

این پروژه با ظرفیت تولیدی 280 مگاوات بالای رود پنجشیر قرار است احداث گردد. این پروژه از 40 سال به این طرف توسط کمپنی‌های معتبر بین‌المللی مورد مطالعه قرار گرفته و منحیث پروژه با اولویت بالا در سکتور انرژی افغانستان قلمداد می‌شود. ظرفیت مجموعی این پروژه 280 مگاوات برق بوده که از لحاظ امکان سنجی اقتصادی،

تخنیکي و زیست محیطی مورد توجه قرار گرفته و ظرفیت بندهای سروبی، نغلو و درونته را بالا می برد.

- پروژه ذخیره آب و تولید برق بخش آباد

سلسله آب‌های فراه‌رود با چندین دریاچه کوچک در ولسوالی‌های بالابلوک، پشت‌رود، خاک‌سفید، اناردره، قلعه‌کاه، شیب‌کوه، لاش و جوین یکجا می‌شود و دریاچه خروشان‌ی از آن شکل می‌گیرد که از مرکز ولایت فراه به رود هاروت گذشته به هامون صابری در مرز سیستان - بلوچستان ایران می‌ریزد.

دولت افغانستان به رهبری رئیس‌جمهور اشرف غنی، برای کنترل و مهار آبهای این حوزه و به منظور بهره‌برداری از آن، پروژه طرح و اعمار بند بخش آباد را در ولایت فراه در سال ۱۳۹۴ مجدداً روی دست گرفت، که کار مطالعات توپوگرافی (مکان‌نگاری) و ژئوتکنیک آن عملاً و با حمایت مستقیم مردم محل جریان دارد.

- طرح ایجاد شبکه آبیاری در شمال شرق

کار تطبیق پروژه‌های تنظیم سیستم آبیاری در ولایات شمال شرقی توسط اداره حوزه دریایی کندز برنامه ریزی شده است. طبق این برنامه 60 پروژه سیستم آبیاری در نظر گرفته شده است که این پروژه‌ها ده الی پانزده میلیون یورو هزینه برخواهند داشت. البته به دلیل وجود ناامنی در شمال کشور اکثر این پروژه‌ها تا کنون به سرانجام نرسیده اند.

علاوه بر این پروژه‌هایی، پروژه‌های دیگری نیز در دست بررسی است که متولی آنها USAID می‌باشد.

چرا هند در پروژه‌های آبی افغانستان سرمایه‌گذاری می‌کند؟

پس از فروپاشی نظام طالبانی در افغانستان، هند به یکی از حامیان اصلی دولت کابل تبدیل شد. این کشور در عرصه‌های مختلف سرمایه‌گذاری‌های زیادی را انجام داده است. سرمایه‌گذاری این کشور در ساخت و بازسازی زیربنای افغانستان یکی از مهمترین بخش‌های حمایتی دهلی نو از کابل بوده است. ساخت بند و سرمایه‌گذاری در پروژه‌های آبی افغانستان یکی از ابعاد سرمایه‌گذاری هندی‌ها در افغانستان است که با استقبال دولت کابل روبرو شده است. ساخت بند سلما در هرات یکی از بزرگترین دستاوردهای هند در عرصه سرمایه‌گذاری در پروژه‌های آبی افغانستان است. اما سوالی که مطرح می‌گردد این است که چرا هند در پروژه‌های آبی افغانستان سرمایه‌گذاری می‌کند؟

گمان می‌رود هند اهداف چند بعدی و موازی هم را در افغانستان دنبال می‌کند؛ بدست آوردن یک متحد استراتژیک دایمی و قابل اعتماد در مرز با کشور پاکستان، دسترسی به منابع خام سرشار و بکر افغانستان، ایجاد

بازار برای محصولات تولیدی خود در افغانستان و سایر کشورهای آسیای مرکزی و دسترسی دایمی به آن، استفاده از موقعیت بی بدیل ترانزیتی افغانستان جهت استفاده و بهره برداری از ذخایر نفت و گاز کشورهای آسیایی مرکزی و... از مهمترین اهداف این کشور در افغانستان باشد.

از سوی دیگر نگرانی پاکستان این است که هند با سرمایه‌گذاری گسترده و گسترش روابط با کابل، در پی ایجاد یک حکومت دوست در افغانستان است تا به کمک آن، در مناطق آسیب پذیر پاکستان عناصر ضد دولتی از جمله جدایی طلبان بلوچ و شورشیان اسلام‌گرای مخالف اسلام‌آباد را تقویت کند.

اما در خصوص سرمایه‌گذاری هند در پروژه های آبی می توان اهداف زیر را بیان کرد:

یکی از اهداف سرمایه‌گذاری هند در پروژه های آبی افغانستان تقویت حکومت و ایجاد ثبات در افغانستان است که در مقابل گفتمان پاکستان که هیچ گاه موافق افغانستانی با ثبات نبوده است قرار می گیرد. یکی از دیگر از اهداف هند از سرمایه‌گذاری بر روی پروژه های آبی در افغانستان تحت فشار قرار دادن پاکستان بوسیله آب است. هند به دنبال سرمایه‌گذاری بر روی رودخانه کابل است. و مطالعات اولیه را بروی دو بند باغدره و سروبی دو آغاز کرده است.

چرایی حمایت آمریکا از پروژه های آبی در افغانستان

افغانستان به عنوان قلب آسیا زمینه تحکیم نفوذ آمریکا در مرکز استراتژیک آسیا (نقطه تلاقی منابع استراتژی روسیه، چین و ایران به عنوان کشورهای که هژمونی آمریکا را به چالش کشیده‌اند) را فراهم خواهد کرد. کنترل تحرکات سیاسی کشورهای منطقه که برخی از آنها هسته‌ای هستند و در عین حال به دلیل پتانسیل‌هایی که این منطقه برای پناه دادن و رشد گروه‌های تروریستی دارد و همچنین مساعد بودن این کشور برای کشت و قاچاق مواد مخدر و نیز وجود ذخایر عظیم انرژی نفت و گاز و آب (آسیای میانه، خزر و خلیج فارس)، فرصت راهبردی مساعدی برای بهره برداری عظیم از پروژه‌های نظامی (گسترش تسلیحات)، سیاسی و اقتصادی جهت استراتژی‌های آمریکا فراهم آورده است.

رقابت میان ایران و ایالات متحده آمریکا به پس از انقلاب ایران بر می‌گردد. این رقابت حتی در کشورهای همسایه نیز پیگیری می‌شود. ایالات متحده آمریکا با توجه به مشکلات و چالش‌های جدی بحران آب در ایران از اهرم رودخانه‌هایی که از افغانستان به سمت ایران سرازیر است استفاده می‌کند. حمایت از سدسازی بر روی دو رودخانه هیرمند و هریرود از جمله برنامه‌هایی است که ایالات متحده در افغانستان برای تحت فشار قرار دادن رقیب خود در خاورمیانه پیگیری می‌کند. مساله‌ای که به صورت مشخص در استراتژی آمریکا در افغانستان مشهود بود. دونالد

ترامپ رییس جمهور امریکا با حمایت از پروژه‌های سد سازی در افغانستان از سد سلما و ساخت آن توسط هند یاد کرد و آن را زمینه پیشرفت و ترقی افغانستان دانست.^۱

اینکه ایالات متحده امریکا در امر سدسازی در افغانستان مشارکت فعال دارد بخشی از آن به رقابتی که با جمهوری اسلامی ایران دارد باز می‌گردد. بدون شک امریکا از مشکلات آبی در ایران کاملاً آگاه است، به طوری که نخست وزیر رژیم صهیونیستی شریک ایالات متحده و دشمن جمهوری اسلامی ایران با ارسال پیامی به مردم ایران گفت که در مدیریت آب به مردم ایران کمک خواهد کرد. مشکل کم آبی و خشکسالی در ایران معضلی است که ایالات متحده امریکا با اهرم سد سازی در افغانستان در پی فشار آوردن بر ایران است تا به خواست‌های خود در عرصه‌های سیاسی برسد.

¹ <http://www.1tvnews.af/fa/news/afghanistan/30905-2017-08-22-13-45-09>